

DEVIANT O'SMIRLAR BILAN ISHLASHDA IJTIMOIIY SHERIKLIK TIZIMI

Jo'rayev F.A.

Namangan davlat universiteti tadqiqotchisi

Tayanch so'zlar: ijtimoiy sheriklik tizimi, deviant o'smirlar, o'smirlar bilan ijtimoiy ish, o'smirlarning deviant xulq-atvori, deviant xulq-atvorining oldini olish, turli muassasalar o'rtasidagi hamkorlik, xavfli guruhdagi o'smirlar bilan ishlash, o'smirlarni psixo-ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy-pedagogik diagnostika, reabilitatsiya va resosializatsiya dasturlar, maktab, oila va ijtimoiy xizmatlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir.

Ключевые слова: система социального партнерства, подростки-девианты, социальная работа с подростками, девиантное поведение подростков, профилактика девиантного поведения, сотрудничество между различными институтами, Работа с подростками в рискованных группах, психосоциальная поддержка подростков, социально-педагогическая диагностика, программы реабилитации и ресоциализации, Взаимодействие школы, семьи, и социальных служб.

Key words: social partnership system, deviant teenagers, social work with teenagers, deviant behavior of teenagers, prevention of deviant behavior, cooperation between different institutions, work with teenagers in risk groups, psychosocial support for teenagers, socio-pedagogical diagnostics, rehabilitation and resocialization programs, interaction between school, family, and social services.

Kirish. Bugungi jamiyatda o'smirlar deviant xatti-harakatlarga olib kelishi mumkin bo'lgan turli qiyinchiliklar va qiyinchiliklarga duch kelishadi. Dastlabki bosqichda qo'llab-quvvatlash va aralashuv keyingi muammolarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy sheriklik tizimi deviant o'smirlar bilan ishlash uchun samarali muhit yaratishda muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy sheriklik tizimi ta'lim muassasalari, huquqni muhofaza qilish organlari, sog'liqni saqlash muassasalari, jamoat tashkilotlari va ota-onalar kabi turli institutlar o'rtasidagi hamkorlikni o'z ichiga oladi. Ushbu yondashuv deviant o'spirinlarning jamiyatga moslashishiga yordam beradigan yagona qo'llab-quvvatlash tizimini yaratishga qaratilgan.

Ijtimoiy sheriklik tizimining asosiy elementlaridan biri bu muammolarni erta aniqlash va jarrohlik aralashuvidir[1]. Ta'lim muassasalari o'qituvchilar va ma'muriy xodimlarga kasbiy ta'lim berish orqali deviant xulq-atvor belgilarini aniqlashda rol o'ynashi mumkin. Shu bilan birga, o'qituvchilar va talabalar o'rtasida ishonchli munosabatlarni yaratishga e'tibor qaratish kerak, bu esa yanada ochiq muloqotga yordam beradi. Yana bir muhim jihat-huquqni muhofaza qilish organlari bilan hamkorlik qilish. Politsiya va ijtimoiy xizmatlar deviant xatti-harakatlarning sabablarini aniqlash va individual qo'llab-quvvatlash rejalarini ishlab chiqishda ekspert yordamini ko'rsatishi mumkin. Bundan tashqari, sud tizimi xulq-atvor shakllarini o'zgartirishga qaratilgan muqobil reabilitatsiya usullarini taklif qilishi mumkin.

Ijtimoiy sheriklik tizimida sog'liqni saqlash muassasalari ham muhim rol o'ynaydi. Psixologlar va psixiatrlar o'smirlarning psixologik holatini professional baholashlari va tegishli davolash usullarini ishlab chiqishlari mumkin[2]. Tibbiyot mutaxassislari va tizimning boshqa ishtirokchilari o'rtasidagi samarali aloqa muammoga kompleks yondashuvni yaratishga imkon beradi. Ijtimoiy sheriklik tizimi jamoat tashkilotlarining ishtirokini ham o'z ichiga oladi. Notijorat tashkilotlar qo'shimcha resurslarni taqdim etishlari, ota-onalar dasturlarini qo'llab-quvvatlashlari va deviant o'spirinlarni jamiyatga qo'shishda yordam berishlari mumkin.

Va nihoyat, ota-onalarni ijtimoiy sheriklik tizimiga jalb qilish deviant o'smirlar bilan muvaffaqiyatli ishlashning ajralmas qismidir. Ota-onalar muammoning mohiyati to'g'risida xabardor bo'lishlari, individual qo'llab-quvvatlash rejalarini ishlab chiqishda ishtirok etishlari va mutaxassislardan kerakli yordamni olishlari kerak. Umuman olganda, ijtimoiy sheriklik tizimi deviant o'smirlar bilan ishlashga kompleks va o'zaro bog'liq yondashuvdir. Faqat ta'lim, huquqni muhofaza qilish, tibbiyot va jamoat institutlari va ota-onalarning birgalikdagi sa'y-harakatlari o'smirlar o'rtasida deviant xatti-harakatlarni qo'llab-quvvatlash va oldini olishning samarali tizimini yaratishi mumkin.

Zamonaviy jamiyatda o'smirlik deviatsiyasi jamiyat, oila, maktab va boshqa institutlardan kompleks yondashuv va kelishilgan harakatlarni talab qiladigan jiddiy muammoga aylandi[3]. Ijtimoiy sheriklik tizimi ushbu muammoni samarali hal qilishning kalitiga aylanadi. Bu o'smirlarning moslashuvi va ijobiy rivojlanishiga hissa qo'shadigan qulay muhitni yaratish uchun barcha manfaatdor tomonlarning sa'y-harakatlarini birlashtirishni anglatadi.

O'smirlarning og'ishini tushunish. O'smirlik deviatsiyasi tajovuzkorlik, giyohvandlik va alkogolga qaramlik, jinoyatchilik, o'rganish motivatsiyasining etishmasligi kabi salbiy xatti-harakatlarning keng doirasini qamrab oladi.

va boshqalar[4]. Bu ko'pincha oila, maktab, tengdoshlar va ommaviy axborot vositalarining ta'sirining natijasidir.

Ijtimoiy sheriklikning roli. Ijtimoiy sheriklik tizimi o'spirinlarni qo'llab-quvvatlash va deviant xatti-harakatlarning oldini olishga qaratilgan dasturlar va tadbirlarni yaratish va amalga oshirish uchun davlat, jamoat tashkilotlari, maktab, ota-onalar va jarayonning boshqa ishtirokchilarining faol o'zaro ta'sirini o'z ichiga oladi.

Ijtimoiy sheriklik tizimining asosiy tamoyillari:

1. Hamkorlik: tizimning barcha a'zolari umumiy maqsadlarga erishish uchun o'zaro aloqada bo'lishlari va hamkorlik qilishlari kerak. O'zaro munosabatlarda ochiqlik va ishonch samarali sheriklikning asosidir.

2. Resurslarni birlashtirish: tizimning har bir a'zosi umumiy maqsad uchun o'z resurslari, bilimlari va tajribalarini taqdim etish orqali o'z hissasini qo'shadi.

3. Profilaktik yondashuv: tizim nafaqat deviant xatti-harakatlarga javob berishga, balki uning paydo bo'lishining oldini olishga ham e'tibor qaratishi kerak. Muammolarni erta aniqlash va dastlabki bosqichlarda qo'llab-quvvatlash juda muhimdir.

Ijtimoiy sheriklik tizimini amaliy amalga oshirish misollari:

1. Ta'lim dasturlari: maktablar deviant xatti-harakatlarning oldini olishda muhim rol o'ynaydi. Ta'lim dasturlari ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini rivojlantirish, nizolarni hal qilish va ijobiy o'z-o'zini hurmat qilishni kuchaytirish elementlarini o'z ichiga olishi kerak.

2. Psixologik yordam: maktabning psixologik xizmatlari va ijtimoiy xizmatlar o'smirlarga muammolarini hal qilishda yordam berish va ularning psixologik farovonligini qo'llab-quvvatlash uchun hamkorlik qilishlari kerak.

3. Oila bilan ishlash: ota-onalar o'spirinlarning qadriyatleri va xulq-atvorini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ota-onalarning ta'lim dasturlari va oilaviy maslahatlari ota-onalarga ota-onalarning samarali ko'nikmalarini rivojlantirishga va o'smirlar bilan ijobiy munosabatlarni saqlashga yordam beradi.

4. Jamoat tashkilotlarini jalb qilish: o'smirlar bilan ishlash, shuningdek, dam olishning muqobil va sog'lom shakllarini yaratishga, ijtimoiy va kognitiv ko'nikmalarni rivojlantirishga va o'z-o'zini anglashni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan jamoat tashkilotlari faoliyatini o'z ichiga olishi kerak.

Zamonaviy jamiyatda o'spirin deviatsiyasi tobora keng tarqalgan va jiddiy muammoga aylanib bormoqda, bu kompleks yondashuv va samarali javob mexanizmlarini talab qiladi. Deviant o'smirlar bilan ishlashning eng istiqbolli va samarali vositalaridan biri bu ijtimoiy sheriklik tizimidir. Ushbu yondashuv davlat organlari, ta'lim muassasalari, nodavlat tashkilotlar va boshqa manfaatdor

tomonlar o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan bo'lib, o'smirlarga muvaffaqiyatli moslashish va rehabilitatsiya qilish uchun qo'llab-quvvatlash, resurslar va imkoniyatlarni taqdim etadi.

O'smir deviatsiyasining mohiyati. O'smirlarning og'ishi-bu tajovuzkorlik, qonunni buzish, giyohvand moddalarni iste'mol qilish, maktabni tashlab ketish, o'qishga dezinteres va boshqa salbiy xatti-harakatlar shaklida namoyon bo'lishi mumkin bo'lgan xatti-harakatlar va ijtimoiy og'ishlarning keng doirasi. Ushbu hodisalar nafaqat o'spirinlarning individual muammolarini aks ettiradi, balki ularga ta'sir ko'rsatadigan ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy omillarning natijasidir. Ijtimoiy sheriklik tizimi o'smirlar og'ishining oldini olish va tuzatish bo'yicha maqsadli dasturlar va loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish uchun barcha manfaatdor tomonlarning sa'y-harakatlarini birlashtirishni o'z ichiga oladi. Ushbu yondashuvning asosiy printsiplari jarayonning barcha ishtirokchilari o'rtasidagi o'zaro ta'sir, o'zaro tushunish, o'zaro manfaat va ishonchdir.

Ijtimoiy sheriklik tizimining asosiy tarkibiy qismlari.

1. Davlat organlari va Qonunchilik: kuch tuzilmalari o'spirinlarning rivojlanishi va deviant xatti-harakatlarning oldini olish uchun sharoit yaratadigan qonunlarni ishlab chiqishi va qabul qilishi kerak. Bunga deviant o'spirinlarni rehabilitatsiya qilish dasturlarini amalga oshirish uchun moliyaviy va kadrlar ajratilishi ham kiradi.

2. Ta'lim muassasalari: maktablar va ta'lim muassasalari o'spirinlarning muammolarini aniqlashda va ularga psixologik, ijtimoiy va ta'lim yordamini ko'rsatishda muhim rol o'ynaydi.

3. Nodavlat tashkilotlar va ko'ngillilar: notijorat tashkilotlar va ko'ngillilar deviant o'smirlar uchun ularning individual ehtiyojlari va xususiyatlarini hisobga olgan holda qo'shimcha resurslar, xizmatlar va dasturlarni taqdim etishlari mumkin.

4. Oila va jamiyat: oila o'smirlarning ijtimoiylashuvining asosiy va asosiy agenti hisoblanadi. Jamoatchilik fikri, qadriyatlari va stereotiplari ham o'spirinlarning xatti-harakatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, deviant o'spirinlarni rehabilitatsiya qilish va birlashtirish jarayonida oilalar va jamiyatni jalb qilish muhimdir.

Ijtimoiy sheriklik tizimining afzalliklari.

- Kompleks yondashuv: o'smirlar hayotining turli jihatlarini hisobga olish va maqsadli yordam ko'rsatish imkonini beradi.
- Samaradorlik: turli tuzilmalarning hamkorligi oldini olish va rehabilitatsiya dasturlari va loyihalari samaradorligini oshiradi.

- Resurslarni qo'llab-quvvatlash: resurslar va imkoniyatlarni birlashtirish o'smirlarni kerakli xizmatlar va qo'llab-quvvatlash bilan ta'minlashga imkon beradi.
- Oldini olish: ijtimoiy sheriklik tizimi o'spirinlarda deviant xatti-harakatlarning oldini olishga yordam beradi.

Deviant o'smirlar bilan ishlashda ijtimoiy sheriklik tizimi ularning jamiyatga muvaffaqiyatli moslashishi va integratsiyalashuvini ta'minlashning muhim vositasidir. Ushbu yondashuv barcha manfaatdor tomonlarning sa'y-harakatlarini sog'lom shaxsni rivojlantirish va yosh avlod o'rtasida ijtimoiy og'ishlarning oldini olish uchun qulay muhit yaratish uchun birlashtirishga imkon beradi. Amalga oshirish

Xulosa. Deviant o'smirlar bilan ishlashda ijtimoiy sheriklik tizimi bu muammoga qarshi kurashda kuchli vositadir. Jamiyatning barcha ishtirokchilarining hamkorligi va o'zaro ta'siriga asoslangan integratsiyalashgan yondashuv o'smirlarning muvaffaqiyatli moslashishi va ijobiy rivojlanishi uchun sharoit yaratib, ularga jamiyatning faol va to'laqonli a'zosi bo'lish imkoniyatini beradi.

Adabiyotlar:

1. Isroilova N. A., and R. S. Nazarova. «Voyaga yetmaganlar huquqbuzarligining profilaktikasida umumta'lim maktablaring o'rni.» Academic research in educational sciences 2.5 (2021): 116-122.
2. Jumaboyev Abbas Xasan o'g'li. «O'smirlar deviant xulq-atvorining profilaktikasi.» Новости образования: исследование в XXI веке 2.15 (2023): 554-556.
3. Normatjonov Alisher Shavkatjon o'g'li. «Deviant xulqli o'smirlar psixologiyasi.» pedagog 5.7 (2022): 211-213.
4. Shabonovna Hikmatova Nigora. «O'smirlar deviant xatti-harakatining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari.» journal of innovations in scientific and educational research 6.7 (2023): 74-78.
5. Elov Ziyodullo. «Deviant xulq-atvorli o'smirlar shaxsida ruhiyjinsiy buzilishlar ijtimoiy psixologik muammo sifatida.» Центр научных публикаций (buxdu. uz) 40.40 (2023).
6. Karakulova Umida Abdvakilovna. «O'smirlar davrining psixologik xususiyatlari va deviant xulq-atvor muammosi.» O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali 2.14 (2022): 763-767.

PEZIOME

Ushbu maqola deviant o'smirlar bilan ishlash kontekstida ijtimoiy sheriklik tizimini o'rganadi. Ish turli ishtirokchilar, xususan, davlat organlari, ta'lim muassasalari, jamoat tashkilotlari va ota-onalar o'rtasidagi o'zaro hamkorlikning samaradorligi va samarali usullari tahliliga asoslangan. Maqolada deviant o'smirlarga yordam berish jarayonida har bir ishtirokchining roli ko'rib chiqiladi, ijtimoiylashuv va moslashishning murakkab muammolarini hal qilishda hamkorlik va sa'y-harakatlarning sinergiyasining afzalliklari aniqlanadi. Mualliflar deviant o'smirlarning individual ehtiyojlariga e'tibor berish va ularning xulq-atvori va rivojlanishiga ta'sir qiluvchi vaziyatlar va omillarning xilma-xilligini hisobga oladigan moslashuvchan, moslashuvchan dasturlarni yaratish zarurligini ta'kidlaydilar. Tadqiqot natijalari ijtimoiy ish sohasida ishlaydigan mutaxassislar, o'qituvchilar, psixologlar va o'smirlarning deviatziyasi va ijtimoiylashuvi masalalari bilan shug'ullanadigan boshqa manfaatdor shaxslar uchun foydali bo'lishi mumkin.

РЕЗЮМЕ

Данная статья исследует систему социального партнерства в контексте работы с подростками-девиантами. В основе работы лежит анализ эффективности и эффективных методов взаимодействия между различными участниками, такими как государственные органы, образовательные учреждения, общественные организации и родители. Статья рассматривает роль каждого участника в процессе помощи подросткам-девиантам, выявляет преимущества сотрудничества и синергии усилий при решении сложных проблем социализации и адаптации. Авторы подчеркивают необходимость внимания к индивидуальным потребностям подростков-девиантов и созданию гибких, адаптивных программ, способных учитывать разнообразие ситуаций и факторов, влияющих на их поведение и развитие. Результаты исследования могут быть полезны для специалистов, работающих в сфере социальной работы, педагоги, психологи и другие заинтересованные лица, занимающиеся вопросами подростковой девиантности и социализации.

SUMMARY

This article explores the system of social partnership in the context of working with deviant teenagers. The work is based on an analysis of the effectiveness and effective methods of interaction between various participants, such as government agencies, educational institutions, public organizations and parents. The article examines the role of each participant in the process of helping deviant teenagers, identifies the advantages of cooperation and synergy of efforts in solving complex problems of socialization and adaptation. The authors emphasize the need for attention to the individual needs of deviant adolescents and the creation of flexible, adaptive programs that can take into account the diversity of situations and factors influencing their behavior and development. The results of the study may be useful for specialists working in the field of social work, teachers, psychologists and other interested parties dealing with issues of adolescent deviance and socialization.